

3 Chelombitskaya M. P. 2011. *Values of the modern society* / M. P. Chelombitskaya, N. G. Lavinskiy // *Molodoy uchyoniy*. - 2011. - No. 12. - Vol. 1. - P. 198-201. <http://www.moluch.ru/archive/35/4016/>. (Access date: 15.03.2019)

4 Diligenskiy G.G. 2019. *Social and Political Psychology. What are the Alternatives? From new individuality to new sociality*. http://society.polbu.ru/digilensky_psychology/ch28_iii.html (Access date: 20.07.2019)

5 Fedotova V.G. 2000. *Typology of Modernizations and Methods of their Studying* // *Voprossy filosofii*. - 2000. - No. 4. - 10 p.

6 Knabe G. 1999. *The Principle of Individuality, Postmodern and Alternative Way of Philosophy* [Electronic resource] // *Russkiy Zhurnal*. - *Electronic Journal*. - 1999. - URL: <http://old.russ.ru/edu/99-05-24/knabe.htm> (Access date: 01.09.2019)

7 Kuli Ch. 1996. *Sotsialnaya samost* // *Amerikanskaya sotsiologicheskaya mysl: Teksty (Social Self // American Sociological Thought: Texts)* / under general editorship of V.I. Dobrenkov. - M.: International University of Business and Management, 1996. - 315 p. URL: <http://lib.madi.ru/catal/sociology/3/1.doc> (Access date: 05.01.2020)

FTAMP 03.09.11

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-8940.31>

*Б.Хамзеева*¹, Т.А. Барақбаева¹*

*«Нұр-Мұбарак» Египет ислам мәдениеті университеті,
Қазақстан, Алматы, *e-mail: tolenbarakbaeva@gmail.com*

МИФ ПЕН АҢЫЗ ПАРАДИГМАЛАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Адамзаттың рухани мәдениетінің саласында мифология сияқты алуан түрлі пайымдаулар айтылған басқа бір құбылыс табыла қояр ма екен? Кейбіреулер оны дінмен байланыстырады, екіншілері дінге қарама-қарсы құбылыс ретінде қарастырады, үшінші біреулері халық аңызымен, ертегілерімен араластырып қарайды, төртінші біреулер олардан бөлек қарастырады. Кейбіреулер мифологияны халықтың рухани байлығындағы рационалдық жүк немесе баламасы деп қарастырса, екіншілері керісінше мәдениеттің терең прогрессивті факторы деп қарастырады. Шын мәнінде мифология дегеніміз не? Ол, адамзаттың ой тарихында қандай орын алады және дін мен фольклормен қатысы бар.

Тарихи тұрғыдан алғанда, діни мифтердің эзотерикалық және экзотерикалық бөлінуі. Мифтердің бұл түрлері өте қарапайым халықтарда кездеседі. Бұл факт қарабайыр адамдардың дінін түсінуге көмектеседі. Ежелгі заманнан бері адамдар арасында діни сенімдер мен жорықтар жүргізілді. Бұл сенімдер мен науқандар бір қауымдастыққа тек екі қауымдастыққа қарсы емес, сонымен бірге қауымдастықтар арасындағы шекараны шектейді. Мифологиялық мектеп мифологияны діннің ежелгі формасы ретінде қарастырады. Көптеген зерттеушілер, әсіресе эволюционистер, мифтің ортақ шығу тегі бар деп санайды, дін өз бастауын алады дейді.

Түйін сөздер: мифология, гректер, дін, сенім, құбылыс, аңыз.

*B.Hamzeeva*¹, T.A. Barakbayeva¹*

*Egyptian University of Islamic culture «Nur-Mubarak»,
Kazakhstan, Almaty, *e-mail: tolenbarakbaeva@gmail.com*

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PARADIGMS OF MYTH AND LEGEND

Abstract

Is it possible to find another phenomenon in the field of spiritual culture of mankind, both mythology and judgment? Someone connects it with religion, someone sees it as a confrontation with religion, someone mixes it with a folk legend, a fairy tale, someone considers it separately from them. Some consider

mythology a rational burden or an alternative in the spiritual wealth of the people, while others view it as a deep progressive factor of culture. What is mythology really? It has to do with religion and folklore, what place it occupies in the history of human thought.

From the historical point of view, the esoteric and exoteric division of religious myths. These types of myths are found among very simple peoples. This fact will help to understand the religion of primitive people. Since ancient times, religious beliefs and campaigns have been performed among people. These beliefs and campaigns put one community not only against two communities, but also limited between communities. The mythological school regards mythology as an ancient form of religion. Many researchers, especially evolutionists, believed that the myth is from a common origin, said that religion originates.

Key words: mythology, Greeks, religion, belief, phenomena, legend.

*Б.Хамзеева*¹, Т.А. Баракбаева¹*

*Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак»,
Казахсан, Алматы, e-mail: tolenbarakbaeva@gmail.com*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПАРАДИГМЫ МИФА И ЛЕГЕНДЫ

Аннотация

Можно ли найти другое явление в области духовной культуры человечества, в котором изложены различные соображения, такие как мифология? Кто-то связывает его с религией, кто-то рассматривает как противостояние религии, кто-то смешивает с народной легендой, сказкой, кто-то рассматривает отдельно от них. Некоторые считают мифологию рациональным грузом или альтернативой в духовном богатстве народа, другие наоборот рассматривают как глубокий прогрессивный фактор культуры. Что такое на самом деле мифология? Он имеет отношение к религии и фольклору, какое место занимает в истории мысли человечества.

С исторической точки зрения, эзотерическое и экзотерическое деление религиозных мифов. Эти типы мифов встречаются у очень простых народов. Этот факт поможет понять религию первобытных людей. С древних времен религиозные верования и походы совершались среди людей. Эти убеждения и кампании противопоставляют одну общину не только двум общинам, но и ограничивают границы между общинами. Мифологическая школа рассматривает мифологию как древнюю форму религии. Многие исследователи, особенно эволюционисты, считали, что миф имеет общее происхождение, говорили, что религия берет свое начало.

Ключевые слова: мифология, греки, религия, вера, явление, легенда.

Кіріспе. Адамзаттың рухани мәдениетінің саласында мифология сияқты алуан түрлі және б.б.не қ,қарай пайымдаулар айтылған басқа бір құбылыс табыла қояр ма екен? Кейбіреулер оны дінмен байланыстырады, екіншілері дінге қарама-қарсы құбылыс ретінде қарастырады, үшінші біреулері халық аңызымен, ертегілерімен араластырып қарайды, төртінші біреулер олардан бөлек қарастырады. Кейбіреулер мифологияны халықтың рухани байлығындағы рационалдық жүк немесе баламасы деп қарастырса, екіншілері керісінше мәдениеттің терең прогрессивті факторы деп қарастырады. Шын мәнінде мифология дегеніміз не? Ол, адамзаттың ой тарихында қандай орын алады және дін мен фольклормен қандай қатысы бар.

XIX ғ дейін европалықтарға антикалық мифтерде гректер мен римдіктердің құдайлары мен тылсым күштері туралы әңгімелері ғана белгілі болды.

Миф сөзі – грек тілімен аударғанда әңгіме сөз дегенді білдіреді. Қайта Өрлеу дәуірінде Европа елдерінде антикаға деген қызығушылық жанданды. Ежелгі құдайдың атаулары мен олар туралы әңгімелер кеңінен белгілі бола бастады. Оның үстіне грек мифтері Рим мифтерімен араласып, грек құдайлары латын атауларымен аталды, себебі латын тілі сол кездері грек тілінен гөрі белгілі және басым болатын.

Дворяндардың арасында мифтік атаулар алгоритмдік мағынада қолдану дәстүрге айналды. Мысалы, «Марс» – соғысты, «Венера» - махаббат, «Минерви» – даналық, «Музаип» - әртүрлі өнер мен ғылымның символы дегенді білдіреді, осы жағдай біздің күнімізге дейін поэтикалық тілде сақталды.

Зерттеу әдіснамасы. XIX ғасырдың жартысынан бастап ғалымдар үндіропалық, ежелгі үнділіктер, иранның, немістердің мифтеріне көңіл бөліп салыстыра бастады. Осы салыстырып зерттеудің негізінде «мифологиялық мектеп» (Гримм, Кун, Шварц, Макс Мюллер т.б) қалыптасты. Мифология мен діннің пайда болуы, дамуы туралы концепциялар қалыптасты. 1860-1870 жылдар мифологияны зерттеу аясы кеңейе түсті.

Мифология туралы батыс әдебиеттерінде 4 түрлі бағыт қалыптасты.

1. Натуралистік (натур - мифологиялық, астральды - мифологиялық). Бұл теорияларды мифтерде табиғат құбылыстарына әсіресе аспан күштеріне байланысты деп түсіну басым болды. Бұл теорияның негізгі қағидаларын «мифологиялық» мектептің жақтаушылары дамытты.

2. «Эвгемеристикалық» теория. Бұл теория бойынша мифологиялық персонаждар, нақты адамдар, ата – бабалар. Ал, мифтер олардың ерліктерін әсірелеп көрсететін қиял - ғажайып әңгімелер. Бұл теорияны жақтаған, Г.Спенсер және эволюционистік мектеп өкілдері болды.

3. Биологиялық, секси – биологиялық, психо – аналитикалық көзқарас. Мифологияны адамдардың сексуалдық әсерлерін басып – жаншудан алып шығаратын фантастикалық әсер деп қарастырады (З.Фрейд және оның мектебі)

4. Әлеуметтік теория мифологияны алғашқы қауымдық құрылыстың қоршаған ортамен тікелей байланысы деп қарастыратын көзқарас. Бұл көзқарастың бәрі бір жақты. Олар әрқайсы бірін – бірі мойындамай теріске шығарады.

Белгілі дінтанушы С.А.Токарев кейбір теорияларда шындық бар екенін дәлелдеуге тырысады. С.А.Токарев былай дейді: «Мифологияны түсіндірудегі әртүрлі бағыттағы қайшылықтарды түсіну үшін ең алдымен мифологияның пайда болуы мен мәні туралы мәселені дұрыс қоя білу керек және ең алдымен мифологияның аралас ұқсас құбылыстарындағы, аңыздарға, ертегілерге, түрлі діни наным – сенімдерге деген қатынастарын тереңнен түсіндіру қажет» [1]

Осындай мәселелерді әртүрлі бағыт өкілдері қалай қарастырды.

Миф және аңыз. Бұларға шек қою оңай емес. Аңыз - халық шығармашылығы, халық шығармашылын аңыз әңгімелер деп атау қалыптасқан. Белгілі бір тарихи оқиғалардың туындаулары аңыздар негізін жасайды: Мысалы: Фив, Рим, Киев сияқты қалалардың пайда болуы туралы, соғыстар туралы, көрнекті тарихи тұлғалар туралы т.б оқиғалар. Мифтерге - тарихи оқиғаға қатысы жоқ табиғат құбылыстары туралы ғажайыптарға толы баяндауларды жатқызады. Бұл айырмашылық әрине шартты түрде қалыптасып қалған. Оның мысалы ежелгі грек «мифологиясы» оның құрамында - поэтикалық, драмалық, эпостық түрде баяндалатын құдайлардың өмірлері жайлы қиял ғажайып жырлар және антикалық қалалардың құрылуы туралы шебер баяндалған оқиғалар, Троян немесе басқа соғыстар, Аргонавтар жорығы т.б. мысалға келтіруге болады. Гректер мифологиясының ерекшелігі шындыққа жақын болғандығы. Мысалы, бұл мифтік әңгімелердің көпшілігі жартылай қиял ғажайып, жартылай нақты тарихи фактілерге сүйенеді және археологиялық қазба жұмыстарында расталады. (Мысалы ежелгі Троя қазбалары). Алайда бұл әңгімелермен (тарихи аңыздармен) мифтердің арасына шектеу қою қиын. Себебі, Троян соғысы туралы тарихи әңгіменің ішінде құдайлар мен тылсым күштер мифологиялық образдар (бейнелер) өте көп кездеседі.

Әдебиеттерде де миф пен аңыз (эпсана) түсінігі араласып жүреді. Алғашқы екі көзқарас миф пен аңызды бір деп қарастырады. Әсіресе натурастік концепция барлық аңызды мифке жатқызады. Тарихи тұлғаларды олар туралы жазбаша дәлелдер болмаса, мифологиялық персонаждар деп қарастырады қарастырады.

Екінші көзқарас бүкіл мифтерді аңыздарға жатқызады. Бұл бағыттың жақтаушылары таза табиғи мифтерден тарихи түбір іздеді және кез – келген мифологиялық персонажды тарихи тұлға ретінде қабылдады. Бұл көзқарасқа көптеген ойшылдар қарсы болды. Мысалы: этнограф, археолог - Лео Фробениус «Тарихи оқиғалардан ешқашан миф шықпайды тағыларда тарихи мифтер болмайды» дейді.

Мифтер мен аңыздарды ажырату тарихи деректердегі ақтандақтар мен біліміміздің таяздығын көрсетеді, - деп есептейді. С.А Токарев [2]

Мысалы біз Геракл, Ахиллес, Эдип, Одиссей, Ликург т.б деген адамдар шын мәнінде өмір сүрдіме деген сауалға нақты жауап бере алмаймыз. Бірақ бұл қиындық принципті емес, археологиялық қазбалар, жазбаша мәліметтер табылып бұндай адамдардың тарихта болғанын дәлелдей жатар. Сонда аңыздар мен мифтердің арасы өзінен - өзі ажырайтын болады.

Алайда тарихи оқиғаларға қатысы жоқ мифтер категориясы бар. Олар өзінен - өзі аңызбен тұтасып жатады. Олар - мәдени кейіпкерлер және мәдени ізгіліктер мен әлеуметтік институттардың пайда болуы туралы мифтер. Миф пен ертегіні талдау жоғарыдағыдан да қиынырақ. Мифтік мектептер барлық ертегілер ежелгі мифтерден туындайды. Ертегі дегеніміз өзгеріске түскен миф дейді [3]

Этнограф - эволюционистер екеуінің жігін ажыратып бере алмады. Кеңес ғалымдары мифті ертегімен араластырғысы келмеді, алайда жігінде ашып көрсеткен жоқ. XIX ғ білгірі М.Горькийдің өзінде ажыратып көрсетпеді. М.Горький миф пен ертегіні екі бөлек дүние мифті адамдар шындыққа балайды, ертегіні ойдан құрастырылған дей тұра, екеуінде еңбекші халықтың еңбек өтілі (тәжірибесі) материалдық тұрмыс жағдайының көрінісі деп қарастырды. Мысалы: мифте де, ертегіде де жануарларды қолға үйретуде, емдік шөптерді табуда, еңбек құралын жасап шығаруда адамдардың жасаған түрлі айла әрекеттерінің асыра суреттелуі [4]

Миф пен ертегінің арақатынасы туралы тереңдеу, дұрыс түсінген философ-тарихшы Ю.П Францев болды. Оның пікірінше, ертегі мен мифтің айырмашылығы ертегі оның шын екендігіне тыңдаушысын сенуге мәжбүрлемейді, оның мифтен ерекшелігі сол, жоралғы мен культпен байланысты емес. Сондықтан ертегі адамдарды табиғаттан әлсіз екендігін дәлелдемейді, табиғаттан тыс тылсым күшке байлап қоймайды, болуы мүмкін арманға жетелейді. Дегенменде Ю.П Францев мифпен ертегінің екі нәрсе екенін айта келе мифтеде адамның шығармашылық, іс - қызметін дәріптейтін тұстары бар екенін атап өтеді. [5]

Мифология мен ертегінің арасындағы шектерді (қырларды) атап өтпестен бұрын мифология мен діннің ара - қатынасына тоқтала кетелік.

Бұл мәселе жөнінде де алуан түрлі көзқарастар бар. Мифологиялық мектеп мифологияны діннің ежелгі түрі ретінде қарастырады. Көп зерттеушілер әсіресе, эволюционистер мифті қарапайым дүниеге көзқарас деп қарастырды, дін өз бастауын содан алады деді. Ағылшын этнолог, мәдениеттанушысы Э.Б.Тайлордың пікірінше, мифологияның негізінде онимистік түсініктер жатыр, дін болса бастауын содан алады деп түсіндіреді. [6]

Орыс этнографы Н.Харузин - мифологияны халықтың діни наным-сенімдерін түсіндірудің басты қайнар көзі деп есептейді және ол культке де материал бола алады. «Культ мифпен тығыз байланыста, Мифология- алғашқы қауым адамдарының дүниеге көзқарасы болса, мифсіз дінді түсіне алмайды деген ой айтты. Мифті түсіну халықтардың дінін түсіну» - деп есептейді. [7]

Америкалық зерттеуші Д.Бринтон - мифология мен діннің тығыз байланысын атап көрсетті. Мифология дегенінің өзі дін деп түсіндірді. Мифология діннен туындамайды, керісінше Бринтонның пікірінше миф дегеніміз барлық діндердің бірден-бір нағыз, нақты негізі болып табылады. Француздық Поль Лафарг «миф» пен «діннің» айырмашылығын көре алмады. Миф дегеніміз «Неліктен?» және «Қалайша?» деген сауалдарға жауап беретін әңгіме. Миф дегеніміз - құбылыстар арасындағы себептілікке байланысты адам санасының қабылдауын білдіретін белгі деп көрсетті. Ал, кеңестік ғалым А.Б. Ранович болса «Мифология әрқашан діннің бір элементі» деп қарастырады. [8]

XIX ғ. соңына қарай алғашқы кезде абайлап, кейіннен батыл түрде мифология мен дінді ажыратып қарастыруға қадамдар жасала бастады. Англия жазушысы Фрэнк Джевонстың пікірінше миф дегеніміз – дінде емес, діннің қайнар көзі де емес, ол алғашқы қауымдық құрылыстың философиясы, миф дегеніміз - барлығының әңгімелер жинағы, ал дінде эмоциялар, көңіл-күйлер бар деп есептеледі.

«Промонотеизм» өкілдері Эндрю Лэнг, Вильгельм Шмидт және оның із басарлары дін мен мифологияны бөліп көрсетуге ұмтылды. Олар дінді таза моральдық дүниеге көз қарас деп қарастырды. Әсіресе промонотезмнің негізін қалаушы Э. Лэнг осы тенденцияны ашықтан-ашық жақтап қолдады. Ол былай деп жазды: «Екі ағым бар. Олар - діни және мифологиялық. Бірінші ағым діни, олар ең жабайы адамдарда кездеседі. Сиқырлы жоралғылардан тыс ақпараттарға сенеді. Екінші ағым мифологиялық, онда сиқырда, өтірік те, аңыз да бар» Осы ағымның екінші бір көрнекті өкілі В.Шмидт - «Мифологиялық» элементтер аспан құдайының алғашқы көлеңкелі, лас бейнесі ғана деп дәлелдеумен болды. Оның ойынша, Жаратушы аса құдіретті, моральді таза, мифологиялық белгілерден де таза деп түсіндіреді. Бұл теория өкілдері дін өте таза, ал мифология - өте жаман дүние, ал екеуінің қоспасы дінді ластайды деп ашықтан-ашық айта бастады. Бұл ой таза апологетикалық ой болды. Марксистер болса керісінше көзқараста болды. Дін теріс құбылыс, ал мифология болса , оң құбылыс, мәдени құндылық, ал екеуінің қоспасы мифологияны бүлдіреді - деді. Мифология мен діннің

арақатынасы жөнінде ауқымды материал мен фактілердің негізінде венгрлік марксист Имре Тренчени Вальдапфель негіздеп беруге тырысты. Оның пікірінше, «Дін адамды тылсым күшке бағындырады, ал мифология адамның санасына қанат бітіреді, жағымды кейіпкерлерді ойлап тауып, адамдарды жетілдіруге күш беретін құдайлардың керемет бейнесін жасап береді. Сондықтан, мифология алға жетелейтін прогрессивті күш деді.» [9]

Дегенменде, діни мағынасы жоқ мифтік оқиғалардың бар екендігіне мысал келтірсек. Меланезия аралының солтүстігінде жазылған күрделірек мифтерге тоқталамыз. Улавунның тұрғындары өте ұсқынсыз болған. Олар бір күні мифтік теңіз құбыжығы Велгиді ұстап алады да етін пісіреді. Бір әйел ол етті бірінші татып көредіде аузы қисайып, еріндері ісіп кетед, аузы ашылған күйінде қалып қояды. Мұрны үлкейіп, әрі жалпайып қалады. Бұл әйелдерден туылған балалардың бәрі ұсқынсыз болып туады. Әйелдердің бәрі велги етін жегендіктерінен бұлардың барлық ұрпақтары ұсқынсыз болып өмірге келедіде, ұялғандықтарынан теңіз жағалауларына шықпайтын болған деген мифтік көзқарас қалыптасқан.

Бұл мифтердің өзі және оның құрылымының мәні мынада: Наканай аралының тұрғындары көршілес Улавун аралның тұрғындарын ұсқынсыз адамдар деп қарайды және олардың антропологиялық ерекшеліктерін ұнатпайды, екінші жағынан арал тұрғындары жағалауға келуден қашқақтайды. Ал бұл жағдай екі жақтың бір - біріне деген өшпенділігін тудырады. Мифте осы екі фактіні түсіндіруге қадам жасалады және ең қарапайым түсініктеме беріледі. Адам дәмсіз нәрсе жегенде, еріксіз бетін тыржитады, яғни «ұсқынсыздықтың» себебі, Улавун адамдары бір дәмсіз, нашар нәрсе жеген деген мифтік болжам жасалады.

Бірақ, жергілікті тұрғындар тұрған жерде ешқандай нашар өсімдік не жануар жоқ. Олай болса, ұсқынсыздыққа себеп болған бір фантастикалық жануар болған. 2-ші факт жағалауға шықпауға себеп олардың өздерінің ұсқынсыздығынан ұялуы. Осылайша бұл мифтің құрылымы мен элементтері айдан - анық. Осы элементтердің ішінде айдан анық бір нәрсе ол мифтік жануар Винги. Оның пайда болуы түсінікті және заңды. Осы сияқты миф мысалдарын көп келтіруге болады.

Бұларды біз халықтық баяндауларда миф деп айтуға болатынын байқаймыз. Бұл мифтерде адам өмірі мен табиғат құбылыстары түсіндіріледі. Бұл мысалға келтірген шағын мифтердің ешқайсында ешқандай діндарлық жоқ. Онда фантастикалық мотивтер, фантастикалық тіршілік иелері ғана бар. Бұл тұрғыдан алғанда қарапайым мифтер мазмұны жағынан ертегіге жақын. Мифкеде, ертегіде жалпы ортақ нәрсе адамзат құбылыстарының қасиеті мен табиғат құбылыстарын бағалау тән.

Ертегіде де, мифте де табиғат құбылысы, жан - жануарлар, заттар өздерін адам сияқты сезініп, адам сияқты бейнеленеді. Алайда, кез - келген мифтің ертегіден ерекше айырмашылығы, ол мифтің этнологиялық функциясында. Ертегі тек адамдардың көңілін бөлуге, ақыл - насихат айтуға қолданылады. Миф адамдарды қоршаған шындықпен бетпе - бет акеліп оны түсіндіреді.

Бұл келтірілген мифтер мысалдарынан байқайтынымыз этнологиялық функция атқаратыны. Миф кез келген фактіні асыра бағалаудың көмегімен түсіндіреді. Жан-жануарлардың т.б табиғат құбылыстары мифтерге адам түрінде бейнеленіп беріледі.

Антропоморфизация, яғни табиғатты адам кейпінде бейнелеу мифологияға тән сипатты белгі. Бұл әрине ертегіге де тән сипат. Алайда мифологиялық (діни мифологиялық) әсірелеу ертегіден ерекше белгісімен айқындалады. Біріншіден, мифтерге адам сенеді, ертегіні ойдан шығарылған дүние деп есептейді. Екіншіден, мифологиялық әсірелеу айналада болып жатқан құбылыстарды шын мәніндегі дүниелер деп қабылдайды, ал ертегіде бұл жоқ.

Мифті ертегіден ажыратып көрсететін тағы бір нәрсе, ол «мифологиялық уақыт» деп аталатын нәрсе.

Кез келген мифте мифологиялық оқиғаның болған кезеңінен (уақыты) үлкен бір аралық өткенін көрсетеді. Мифологиялық әңгімелер ежелгі кезеңге жатады. Мифологиялық кезең мен қазіргі кезеңнің арасының алшақ болуы ең қарапайым сенімдерге де тән.

Австарилиялықтар мифтік кезең бұдан қанша жыл бұрын пайда болды ма деген сауалды қоймайды. Сонда да ол кезең мен бүгінгі кезеңнің арасындағы айырмашылық бар екендігін түсінеді. Олардың түсінігінде ол кезеңнің адамдары да, жануарлары да өзгеше, олар жерден пайда болып, қайтадан жерге түсіп жоқ болып кетеді, аспанға да көтеріле алады, ай мен күн жерде өмір сүреді, бүгінгі күні кездеспейтін неше түрлі оқиғалар болып жатты деп айтады. [10]

Миф туралы осындай түсініктердің Тробрианд аралдарының тұрғындарының арасында бар екендігін англия этнографы Б.К.Маликовский өз кезінде жазды.

Біз этнологиялық рөл атқарып келген қарапайым мифтер туралы сөз еттік. Бұл мифтердің дінге ешқандай қатысы жоқ. Кейбір мифтерде құдайлар мен құдайаналардың бой көрсетуі мифтердің дінге қатысы бар деп айтуға себеп бола алмайды.

Алайда осындай мифтер мазмұнды жағынан қарапайым «дінге жатпайтын» дамудың алғашқы кезеңдерінде ғана кездеседі. Тікелей мазмұны жағынан дінмен байланысты, діни мифтер бүкіл әлем халықтарының мифтерінде кездеседі. Солардың бірі Австралиялықтардың «Тотемдік» деп аталатын мифтері.

Осындай Орталық Австаралиялық аралдың тайпалары туралы қарапайым мифтік әңгімелерді миссионер Карл Штрелов жазып қалдырды. Ол мифтердің айырмашылықтары мазмұндары мен әңгіменің көлемінде ғана болды. Бұлардың бәрінің мазмұнында азық-түлік іздеуде, аңшылықта, діни билерде, жоралғылард көрініс беретін ерекше мақұлық туралы жазатын және ол мақұлық әңгіменің соңында тасқа немесе басқа бір нәрсеге айналып кетеді. Дегенмен де бұл мифтер өзінің мазмұнымен емес, діни жоралғыларымен және көріністерімен діни сипат алады.

Австралиялықтар үшін бұл мекендер жай ғана жартастар, су қоймалары емес, ол үшін бұл мекендер қасиетті тотемдік орталар. Бұл жерлерде жасырын діни жоралғылар өткізіледі. Ол елдің бәрінен жасырын ұсталады, онда қасиетті тотемдік эмблемалар құпия түрде сақталады.

Австралиялықтардың тотемдік мифтерінен біз культтік мифтердің бастауын көреміз. Культтік миф дегеніміз діни жоралғыларды баяндау, мифологиялық түрде бейнелеп беретін әңгіме. Культтік мифтерде оқиғалар түсіндірумен ерекшеленеді. Бұл туралы Леви Брюль мен Б.Маликовский өз көзқарастарын білдірді.

Діни жоралғылар мен мифтер бір-бірімен тығыз байланысты. Бұл байланыс әлемде әлдеқашан мойындалған. Бірақ бір мәселе дау-дамай туғызады. Ол- қайсысы алғашқы, миф пе, әлде дінбе? Жоралғылар мифтің негізінде орындалған ба, немесе миф жоралғының негізінде пайда болған ба? Әрине салдарлық себеп екеуінде де қатысты болуы мүмкін, бірақ біреуі негіз болуы керек. [11]

Мифті зерттеушілер, эволюционистер ж.б. сұрақты төтесінен қоймай-ақ кез келген жоралғылар сенімінен, яғни жоралғылар мифтен туындайды деген көзқараста болды. Мұндай көзқарастың дұрыстығына алғашқы болып Уильям Робертсон Смит күмән келтірді. Ол миф кез келген ритуалдан туындайды, - деп атап көрсетті.

Р.Смиттің көзқарасын көптеген батыс ғалымдары қолдады. Соның бірі Р.Маретт. Ол сөзбе-сөз Р.Смиттің ойын қайталап «Миф ритуалдан туындайды» деп жазды. Р. Смиттің көзқарасын қолдамаушыларда да болды.

Негіздеме.

Ерте заман халықтары мифтер мен аңыздарды дамытып қиял-ғажайыптарға берілді. Өздерінің дамуларында салт - саналарын қалыптастыруларында, діни сенімдерді қабылдап, түсіну барысында мифтер мен аңыздардың, ертегілердің атқаратын рөлдері ерекше болды. Мифтерді, аңыздарды түсіндірушілер түрлі көзқарастар айтады және көптеген салаларға бөледі. Салаланып және түрленулерінің арқасында мағыналары ашылып, маңыздылықтары арта бермек. Мифтер және аңыздар діни мифтер, тұрмыстық мифтер, қарапайым және күрделі мифтер турасында қалыптасады. Мифтер, яғни, бір бағытта, бір салада қатып қалмаған. Мысалы: Барлық мифтердің мазмұны діни емес, тек ол кез - келген ритуалдан туындайтын болса, онда миф өзінен-өзі діни болып шығады. Оның діни болуының себебінде культтік мифтің терең құпиясы бар. Культтік мифте діни мифологияның «эзотерикалық» (ішкі) жағын қамтиды. Сонымен қатар мифтің «экзотериялық» (сыртқы) жағын қамтитын түрі де бар.

Діни мифтердің эзотериялық және экзотериялық тарихи бөлімі ертеден келе жатыр. Мифтердің бұл түрлері жер бетіндегі бүкіл халықтар арасында кездеседі. Бұл мифтік факттер алғашқы қауым адамдарының дінді түсінулеріне көмектесті. Көне заманнан бері діни сенімдер мен жоралғылар адамдарың арасында жік салды. Бұл сенімдер мен жоралғылар бір қауымды екінше қауымға қарсы қойып қана қоймайды, сондай-ақ қауымдар арасында да шектеу қойды.

Қорытындылай айтсақ, қазіргі заманғы түсініктер мен зерттеулер бойынша мифтік, аңыздық сюжеттер осы секілді бөліктерге бөлінеді.

1. Жануарлар туралы мифтер. Олар ежелгі және қарапайым мифтерге жатады. Бұл мифтер Австарлиялықтар арасында жиі кездеседі. Австралиялықтардың арасында күн туралы, ай туралы мифтер де өте көп.

2. Аспан құбылысы туралы мифтер. Олар өте көне және әу бастан діни болған жоқ.

3. Космогондық мифтерге ақырзаман туралы мифтер жатады.
4. Ажал туралы мифтер
5. Ұлы тасқын туралы мифтер. Бұл мифтерде дүниежүзін су басып кеткендігі ал аман қалған адамдардан адамзаттың жаралғандығы туралы баяндалады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С.А Токарев: Ранние формы религии // - М.: Политиздат. 1990 – с 510
2. С.А Токарев: Ранние формы религии и их развитие //М.: Наука. 1964 – с 300
3. А.Н.Афанасьев: Поэтические воззрения славян на природу// 1 том, - М.: Современный писатель, 1995 – с 39
4. М.Горький: Литература о М. Горьком // - М.: Советский писатель., Москва 1955 – с 728
5. Ю.П.Францев: Монография: У истоков религии и свободомыслия // - Издательство Академии Наук СССР., 1955 – с 33-36
6. Тайлор Э.Б. Первобытная культура - М.: Издательства политической культуры, 1989 – с 573
7. Н.Н.Харузин: Этнография: лекции, читанные в Императорском Московском университете // Н.Н. Харузин ; под ред. В.Н. Харузиной. – Санкт-Петербург : Государственная типография, 1905. – Вып. 4. Верования. с 507
8. А.Ранович: Мифология // Литературная энциклопедия // - М.: ОГИЗ РСФСР, гос. словарно-энцикл. изд-во "Сов. Энцикл.", 1934 - с 307
9. <https://history.wikireading.ru/288490>
10. Ф.Риделанд: Остров в Меланезии // - М.: Наука. 1973 – с 10-11
11. Люсьен Леви-Брюль: Первобытная мифология. Мифический мир австралийцев и папуасов // - Издательство: Красанд, 2012 – с 26

References:

1. S.A Tokarev: Rannie formy religii // - M.: Politizdat. 1990 – s 510
2. S.A Tokarev: Rannie formy religii i ih razvitie //M.: Nauka. 1964 – s 300
3. A.N.Afanas'ev: Poeticheskie vozzreniya slavyan na prirodu// 1 tom, - M.: Sovremennyj pisatel', 1995 – s 39
4. M.Gor'kij: Literatura o M. Gor'kom // - M.: Sovetskij pisatel'. , Moskva 1955 – s 728
5. YU.P.Francev: Monografiya: U istokov religii i svobodomyслиya // - Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR., 1955 – s 33-36
6. Tajlor E.B. Pervobytnaya kul'tura - M.: Izdatel'stva politicheskoy kul'tury, 1989 – s 573
7. N.N.Haruzin: Etnografiya: lekci, chitannye v Imperatorskom Moskovskom universitete // N.N. Haruzin ; pod red. V.N. Haruzinoj. – Sankt-Peterburg : Gosudarstvennaya tipografiya, 1905. – Vyp. 4. Verovaniya. s 507
8. A.Ranovich: Mifologiya // Literaturnaya enciklopediya // - M.: OGIZ RSFSR, gos. slovarno-encikl. izd-vo "Sov. Encikl.", 1934 - s 307
9. <https://history.wikireading.ru/288490>
10. F.Rideland: Ostrov v Melanezii // - M.: Nauka. 1973 – s 10-11
11. Lyus'en Levi-Bryul': Pervobytnaya mifologiya. Mificheskij mir avstralijcev i papuasov // - Izdatel'stvo: Krasand, 2012 – s 26